

CZĘŚĆ DRUGA

I. PLAN WYCHOWAWCZO - PROFILAKTYCZNY NA ROK SZKOLNY 2023/2024

Wnioski z ewaluacji programu z poprzedniego roku szkolnego

- W trakcie roku szkolnego 2022/2023 zostało zrealizowanych wiele działań w zakresie wychowania i profilaktyki wynikających ze strategii wychowawczo – profilaktycznej szkoły i bieżących potrzeb uczniów.
- Dzięki warsztatom metodycznym wynikającym z planu wewnątrzszkolnego doskonalenia zawodowego uczniowie mieli okazję pracować z wybitnymi nauczycielami z innych szkół oraz uczelni wyższych.
- Realizując potrzebę rozwijania kreatywności i aktywności uczniów, zwrócono więcej uwagi na konkretne działania służące radzeniu sobie ucznia z tremą – występy na koncertach, konkursach, przesłuchaniach.
- Prowadząc zajęcia indywidualne i grupowe nauczyciele starali się pobudzić twórczą myśl swoich uczniów oraz zaangażować rodziców do aktywnego wpierania swoich dzieci.
- Uczniowie rozwijali swoją kreatywność i umiejętności interpersonalne, pracując w zespołach – chór, zespoły instrumentalne. To pomagało im w radzeniu sobie z trudnościami w nauce poprzez wzajemne wsparcie.
- Regularne ocenianie postępów i udzielanie konstruktywnych wskazówek pomagało uczniom właściwie ocenić swoje osiągnięcia oraz podejść do nich bardziej świadomie.
- Nauczyciele wykorzystywali inspirujące, materiały do nauki takie jak: filmy, książki, prezentacje, aby zachęcić uczniów do lepszej pracy.
- Poprzez rozmowy i inne działania wychowawczo - profilaktyczne nauczyciele zwracali uwagę uczniów jak mądrze i efektywnie korzystać z możliwości jakie przynosi rozwój środków komunikacji oraz jak ustrzec się przed zagrożeniami cywilizacyjnymi - zdalne nauczanie, czas spędzany przed komputerem/smartfonem, uzależnienia.

II. REKOMENDACJE WYCHOWAWCZO-PROFILAKTYCZNE CEA NA ROK SZKOLNY 2023/2024

1. Wzmocnienie prawidłowej komunikacji interpersonalnej w indywidualnej relacji nauczyciel - uczeń podczas artystycznych zajęć edukacyjnych

Indywidualna relacja mistrz - uczeń w szkołach artystycznych stawia przed nauczycielami wymagania szczególne, związane z kształtowaniem **odpowiedniej** (pod względem dydaktycznym) oraz **bezpiecznej** (pod względem psychologicznym) interakcji. Lekcja indywidualna lub w małej grupie uczniów bezsprzecznie powinna być prowadzona z uwzględnieniem specyfiki funkcjonowania psychofizycznego uczniów oraz zagwarantowania dzieciom i młodzieży zindywidualizowanego podejścia, w tym rozpoznawania ich potrzeb i możliwości oraz dostosowania do nich swoich metod pracy.

Tego rodzaju interakcja jest możliwa, jeśli nauczyciel wykorzystuje skuteczne sposoby porozumiewania się, oparte na takich umiejętnościach jak:

- 1) umiejętność słuchania ucznia,
- 2) reagowanie na jego komunikaty – zarówno werbalne jak i niewerbalne,
- 3) empatyczne podejście do ucznia uwzględniające wielopoziomą chęć poznania ucznia
- 4) umiejętność rozpoznawania jego potrzeb poznawczych i innych m. in. społecznych, emocjonalnych czy motywacyjnych.

W komunikacji z uczniem zdecydowanie nie powinno mieć miejsca m. in.: obrażanie ucznia, wyśmiewanie go, ironiczne krytykowanie, katastrofizowanie i generalizowanie wynikające z zauważonych braków lub niedoskonałości w funkcjonowaniu i umiejętnościach ucznia, prześmiewcze porównywanie do innych. Tego rodzaju przykłady negatywnych komentarzy wpisują się w zachowania o charakterze przemocy psychicznej.

Z uwagi na deklaracje części młodzieży uczącej się w szkołach muzycznych II stopnia (12 % uczniów) oraz z uwagi na bieżące skargi ze strony rodziców i uczniów szkół plastycznych i baletowych – istnieje prawdopodobieństwo, że wśród pewnej grupy nauczycieli pojawiają się nieprawidłowe postawy i zachowania, które przyczyniają się do odczuwania silnego dyskomfortu w indywidualnej relacji z nauczycielem.

Niniejszy priorytet ma na celu uwrażliwienie nauczycieli – a szczególnie nauczycieli instrumentalistów i wokalistów w szkołach muzycznych, do nauczycieli przedmiotów plastycznych udzielający korekt prac plastycznych, nauczycieli tańca w szkołach baletowych na wykorzystywanie w swojej pracy pełnego wachlarza kompetencji

psychologicznych, które stanowią jeden z trzech fundamentalnych filarów kompetencji, obok kompetencji specjalistycznych i dydaktycznych, wymaganych od nauczycieli wszystkich szczebli i wszystkich typów kształcenia. Kompetencje psychologiczne w największym stopniu odwołują się do umiejętności empatycznej komunikacji opartej na podmiotowym iindywidualizowanym traktowaniu każdego ucznia.

2. Wyposażenie ogólnokształcących szkół artystycznych w podstawowe narzędzia diagnozy psychologicznej i pedagogicznej

Do systematycznego wykonywania w środowisku szkolnym działań diagnostycznych w zakresie pomocy psychologicznej - pedagogicznej i działalności wychowawczo - profilaktycznej obligują odpowiednie przepisy prawa oświatowego.

W zakresie pomocy psychologicznej - pedagogicznej Obwieszczenie MEN z dnia 9.07.2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologicznej - pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2020, poz. 1280) wskazuje na: A) obowiązek rozpoznawania/diagnozowania m.in. indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych, możliwości psychofizycznych i uwarunkowań środowiskowych ucznia (§ 2 ust. 1); mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień (§ 20 ust. 1 pkt. 2); przyczyn niepowodzeń szkolnych (§ 20 ust. 1 pkt. 3); ryzyka wystąpienia dysleksji (§ 20 ust. 2 pkt. 2);

B) zadania pedagoga szkolnego i specjalnego oraz psychologa w szkole polegających na prowadzeniu badań i działań diagnostycznych uczniów (§ 24 pkt. 1 oraz § 23a Rozporządzenia MEN z dnia 22.07.2022);

C) zadania nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów w zakresie współpracy z poradnią w procesie diagnostycznym i postdiagnostycznym (§ 20 ust. 1 pkt. 5).

W zakresie działalności wychowawczo - profilaktycznej Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo Oświatowe wskazuje na podstawę opracowania programu wychowawczo - profilaktycznego, którą stanowią wyniki corocznej diagnozy (art. 26 ust. 2). Za przeprowadzenie diagnozy odpowiedzialny jest dyrektor szkoły lub placówki albo upoważniony przez niego pracownik szkoły/placówki (art. 26 ust. 3).

Natomiast Rozporządzenie MEN z 22.01.2018 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii (Dz. U. 208, poz. 214) doprecyzowuje, iż podstawę do podejmowania działalności wychowawczo - profilaktycznej stanowi diagnoza w zakresie występujących w środowisku szkolnym czynników chroniących i czynników ryzyka (...), dotycząca uczniów i wychowanków, rodziców lub opiekunów, nauczycieli, wychowawców i innych pracowników szkoły lub placówki, opracowana w każdym roku szkolnym, w terminie 30 dni od dnia rozpoczęcia roku szkolnego (§ 6 ust. 2). Wszelkie działania wynikające z diagnozy szkoła lub placówka uwzględnia w programie wychowawczo - profilaktycznym (§ 6 ust. 5).

W związku z powyższym rekomenduje się wyposażenie szkół artystycznych, a szczególnie gabinetów psychologa i pedagoga szkolnego oraz pedagoga specjalnego, w specjalistyczne narzędzia diagnostyczne, takie jak testy, kwestionariusze, skale, baterie metod i in., umożliwiające przeprowadzanie diagnoz w wymiarze indywidualnym i grupowym. Potrzebę zakupu narzędzi diagnostycznych zgłasza – według potrzeb – specjalista, a dyrektor przeznacza środki zgodnie z możliwościami finansowymi szkoły. W wyborze odpowiednich narzędzi diagnostycznych służą pomocą psycholodzy/pedagodzy Specjalistycznych Poradni Psychologiczno - Pedagogicznych CEA.

3. Przeciwdziałanie pojawianiu się zachowań ryzykownych, aspołecznych i przemocowych wśród uczniów szkół artystycznych i ich rodzin

Przeciwdziałanie pojawianiu się zachowań ryzykownych związanych z używaniem środków odurzających, zachowań aspołecznych i przemocowych wśród uczniów należy do obowiązków każdej szkoły artystycznej, zarówno z pionem ogólnokształcącym, jak i realizującej kształcenie wyłącznie artystyczne oraz każdej bursy szkolnictwa artystycznego. Powoływany przez dyrektora szkoły zespół ds. programu wychowawczo - profilaktycznego odpowiada za opracowanie planu wychowawczo - profilaktycznego, którego harmonogram zawiera działania zaplanowane na podstawie aktualnych wyników diagnozy szkolnej. Działania te mogą wpisywać się merytorycznie m.in. w dwa ogólnopolskie programy wieloletnie – *Rządowy Program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań Razem Bezpieczniej im. W. Stasiaka na lata 2022 - 2024* prowadzony przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz *Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie* prowadzony przez Ministra Rodziny i Polityki Społecznej.

III. Diagnoza aktualnych potrzeb i zagrożeń szkoły

Tworzenie Programu Wychowawczo - Profilaktycznego wymaga zaangażowania wielu osób i ścisłej współpracy ze społecznością szkolną oraz ekspertami. Jego skuteczność zależy od dokładnej diagnozy zagrożeń i dostosowania działań do konkretnych potrzeb uczniów. Przedmiotem niniejszej diagnozy szkolnej w zakresie problemów wychowawczych i profilaktycznych są potrzeby i zagrożenia społeczności PSM I - go st. im. prof. Witalisa Jerzego Raczkiewicza w Gołdapi.

W oparciu o analizę wniosków z ewaluacji programu z poprzedniego roku szkolnego oraz rekomendacji wychowawczo - profilaktycznych CEA na rok szkolny 2023/2024 dyrektor szkoły dokonał diagnozy na podstawie obserwacji uczniów, wyników nadzoru pedagogicznego dyrektora, wyników nauczania oraz wywiadów z rodzicami.

Na rok szkolny 2023/2024 w wyniku postępowania rekrutacyjnego do szkoły zostało przyjętych 12 uczniów do klasy I C/6. 2 uczniów na flet, 1 - fortepian, 1 - klarnet, 2 - perkusja, 1 - saksofon, 2 - skrzypce, 2 - trąbka, 1 - wiolonczela. Do klasy I C/4 zostało przyjętych 10 uczniów: 2 - altówka, 1 - flet, 1 - fortepian, 1 - perkusja, 1 - sakshorn, 1 - saksofon, 3 - trąbka.

W roku szkolnym 2022/2023 szkołę ukończyło 10 uczniów – 6 w C/6 oraz 4 w C/4.

Naukę w szkole II st. kontynuują: w PSM I i II st. w Suwałkach – H. Bondzio (klarnet), w PSM I i II st. w Ełku – I. Wojtas (wiolonczela).

W roku szkolnym 2022/2023 z nauki zrezygnowało 7 uczniów. Główna przyczyna – zmiana miejsca zamieszkania.

Liczba zatrudnionych nauczycieli jest na stałym poziomie – 13 nauczycieli. Wszyscy mają wykształcenie wyższe magisterskie.

W szkole zatrudnionych jest 3 pracowników administracji i obsługi na czas nieokreślony oraz jedna osoba na umowę zlecenie jako woźna.

Szkoła co roku zakupuje pomoce dydaktyczne – instrumenty, nuty, akcesoria do zajęcia rytmiką, sprzęt nagłaśniający i inne.

W roku 2022/2023 w szkole odbyły się wewnętrzne konkursy – „Melomana”, I Szkolny Konkurs Gamowy z Kształcenia Słuchu w klasach IV - VI c/6 oraz III - IV c/4, klasowe konkursy "Muzyczne Ucho" dla uczniów kl. I - III c/6, 2 razy do roku konkurs z „Gam i Etiud”, III wewnętrzny konkurs kolęd i pastorałek.

Szkoła prowadzi bardzo aktywną działalność koncertową. Co miesiąc w szkole odbywają się koncerty filharmonii.

Uczniowie szkoły aktywnie brali udział na przesłuchaniach i konkursach o charakterze krajowym oraz międzynarodowym, gdzie uzyskali bardzo znaczące sukcesy (w protokołach Rady pedagogicznej).

W roku szkolnym 2022/2023 szkoła brała udział w obowiązkowym sprawdzianie z kształcenia słuchu oraz audycji muzycznych. Wynik – z kształcenia słuchu szkoła uzyskała wynik średni na poziomie 73,7% przy średniej wykonalności 60,83%. Z audycji muzycznych szkoła uzyskała wynik na poziomie średnim 82,51% przy średniej wykonalności 64,85%.

Zdecydowana większość rodziców jest świadoma zagrożeń uzależnieniami, mają dobry kontakt z dzieckiem i kontrolują jego czas wolny. Większość rodziców posiadają wiedzę na temat dopalaczy i innych środków psychoaktywnych, potrafi rozpoznać czy dziecko jest pod ich działaniem. Większa część rodziców rozmawia ze swoim dzieckiem o uzależnieniach oraz znają instytucje pomagające osobom uzależnionym. Zdecydowana większość rodziców uważa, iż w profilaktyce uzależnień największy wpływ ma rodzina oraz szkoła i mniejszy telewizja oraz poradnie specjalistyczne.

Czynniki chroniące:

- Przyjazne i wspierające środowisko, w którym uczniowie czują się akceptowani i bezpieczni.
- Dostrzeganie indywidualnych potrzeb i umiejętności. Nauczyciele identyfikują potencjalne trudności każdego ucznia, wspierają go oraz dobierają odpowiedni program.
- Nauczyciele zachęcają uczniów do wspólnych występów, zarówno jak indywidualnie tak i w większych zespołach, budując poczucie wspólnoty.
- Nauczyciele zapewniają uczniom konstruktywną informację zwrotną po występach szkolnych podkreślają ich osiągnięcia i wskazują obszary do poprawy.
- Warsztaty metodyczne, umożliwiające uczniom rozwijanie swoich umiejętności i zdobywanie nowej wiedzy.
- Większość rodziców uczestniczy w procesie edukacyjnym swoich dzieci, nauczyciele informują ich o postępach i zachęcają do ich wspierania.
- Nauczyciele wspierają uczniów w rozwoju umiejętności samodzielnego uczenia się.

Czynniki ryzyka:

- Substancje psychoaktywne w szkole,
- Negatywny wpływ mediów i kultury masowej,
- Nadmierne biurokratyczne procedury i regulacje komplikujące wdrożenie programu wychowawczo – profilaktycznego,
- Wypadki uczniowskie.

IV. Wynikające z dokonanej diagnozy cele ogólne i szczegółowe programu wychowawczo - profilaktycznego na rok szkolny 2023/2024

1. Cel ogólny: opieka psychologiczno - pedagogiczna przed i podczas występów artystycznych uczniów.

Cel szczegółowy: obecność nauczyciela i zapewnienie wsparcia uczniowi w trakcie występów muzycznych i podczas przygotowań do nich.

2. Cel ogólny: kształtowanie u uczniów umiejętności radzenia sobie z tremą.

Cel szczegółowy: częste występy w celu radzenia sobie z tremą w bezpośrednim kontakcie z widownią.

3. Cel ogólny: wzmacnianie poczucia własnej wartości oraz umiejętności obiektywnej oceny własnych możliwości.

Cel szczegółowy: prowadzenie rozmów nauczycieli z uczniami w trakcie zajęć na temat rzetelnego i obiektywnego oceniania swoich możliwości wykonawczych.

4. Cel ogólny: kształtowanie u uczniów nawyku systematycznej pracy i uświadamianie ich o powiązaniu między systematyczną pracą, a osiąganymi wynikami.

Cele szczegółowe: nawiązanie współpracy z rodzicami w celu kształtowania nawyku systematycznej pracy, omawianie występów i egzaminów z uczniami w nawiązaniu do przebiegu pracy ucznia w ciągu roku szkolnego.

5. Cel ogólny: podtrzymywanie w szkole atmosfery zaufania i zapewnianie uczniów o możliwości rozmowy i wsparcia ze strony nauczycieli w wypadku pojawienia się problemów i zagrożeń.

Cel szczegółowy: konsultacje pedagogów z uczniami i rodzicami podczas spotkań z rodzicami z okazji koncertów, przesłuchań oraz dodatkowej godziny dostępności w czasie pozalekcyjnym.

6. Cel ogólny: integracja społeczności szkolnej i aktywizacja uczniów.

Cel szczegółowy: organizacja aktywności umożliwiających uczniom wspólne spędzanie czasu wolnego na koncertach, wycieczkach, konkursach, dyskotekach, piknikach.

7. Cel ogólny: utrzymanie przyjaznej atmosfery wśród społeczności szkolnej i stwarzanie uczniom warunków sprzyjających nawiązywaniu i pielęgnowaniu przyjaźni.

Cel szczegółowy: gry planszowe na korytarzu, wspólne muzykowanie, działalność samorządu uczniowskiego.

8. Cel ogólny: przeciwdziałanie pojawianiu się zachowań ryzykownych i aspołecznych wśród uczniów (używków różnego rodzaju).

Cel szczegółowy: obserwacja zachowań uczniów przez nauczycieli, pracowników administracji i obsługi, rodziców oraz bieżące reagowanie na zagrożenia.

V. Harmonogram konkretnych zadań do realizacji w roku szkolnym 2023/2024

Strategia wychowawczo-profilaktyczna	Zadanie	Forma realizacji	Osoby odpowiedzialne	Termin realizacji
Wychowawcza	Opieka psychologiczno-pedagogiczna przed i podczas występów artystycznych uczniów.	Obecność nauczyciela i zapewnienie wsparcia uczniowi w trakcie występów muzycznych i podczas przygotowań do nich.	Nauczyciele instrumentu głównego.	Cały rok szkolny.
Edukacyjna	Kształtowanie u uczniów umiejętności radzenia sobie z tremą.	Częste występy w szkole, na przesłuchaniach, konkursach w celu radzenia sobie z tremą w bezpośrednim kontakcie z widownią.	Nauczyciele instrumentu głównego.	Cały rok szkolny.
Wychowawcza	Wzmacnianie poczucia własnej wartości oraz umiejętności obiektywnej oceny własnych możliwości.	Prowadzenie rozmów nauczycieli z uczniami w trakcie zajęć, na temat rzetelnego i obiektywnego oceniania swoich możliwości wykonawczych. Bieżące ocenianie.	Nauczyciele instrumentu głównego.	Cały rok szkolny, zgodnie z planem zajęć.
Edukacyjna	Kształtowanie u uczniów nawyku systematycznej pracy i uświadamianie ich o powiązaniu między systematyczną pracą, a osiąganymi wynikami.	Współpraca z rodzicami w celu kształtowania nawyku systematycznej pracy, omawianie występów i egzaminów z uczniami w nawiązaniu do przebiegu pracy ucznia w ciągu roku szkolnego.	Nauczyciele, Rodzice.	Cały rok szkolny, zgodnie z planem zajęć i podczas konsultacji pozalekcyjnych; bezpośrednio po występach i egzaminach oraz podczas zajęć.
Wychowawcza	Podtrzymywanie w szkole atmosfery zaufania i zapewnianie uczniom możliwości rozmowy i wsparcia ze strony nauczycieli. W wypadku	Konsultacje pedagogów z uczniami i rodzicami podczas spotkań z rodzicami z okazji koncertów, przesłuchań oraz dodatkowej godziny dostępności w	Dyrektor, Nauczyciele, Rodzice.	Cały rok szkolny, godzina dostępności raz w tygodniu, zgodnie z planem, w miarę potrzeb.

Strategia wychowawczo-profilaktyczna	Zadanie	Forma realizacji	Osoby odpowiedzialne	Termin realizacji
	pojawienia się problemów i zagrożeń.	czasie pozalekcyjnym.		
Wychowawcza	Integracja społeczności szkolnej i aktywizacja uczniów.	Organizacja aktywności umożliwiających uczniom wspólne spędzanie czasu wolnego na koncertach, wycieczkach, konkursach, dyskotekach.	Dyrektor, Nauczyciele, Rodzice, Samorząd Uczniowski.	Koncerty filharmonii – raz w miesiącu zgodnie z harmonogramem. Zabawa andrzejkowa – listopad 2023. Wycieczka – styczeń 2024, Piknik – czerwiec 2024.
Wychowawcza	Utrzymanie przyjaznej atmosfery wśród społeczności szkolnej i stwarzanie uczniom warunków sprzyjających nawiązywaniu i pielęgowaniu przyjaźni.	Gry planszowe podczas przerw, wspólne muzykowanie, działalność samorządu uczniowskiego.	Pracownicy administracji i obsługi, Nauczyciele, Opiekun Samorządu Uczniowskiego, Samorząd Uczniowski.	Cały rok szkolny, zgodnie z planem zajęć i podczas konsultacji pozalekcyjnych i realizacji wydarzeń szkolnych
Profilaktyczna	Przeciwdziałanie pojawianiu się zachowań ryzykownych i aspołecznych wśród uczniów (używkami różnego rodzaju).	Obserwacja zachowań uczniów przez nauczycieli, pracowników administracji i obsługi, rodziców oraz bieżące reagowanie na zagrożenia. Ewentualna współpraca z poradnią psychologiczno - pedagogiczną, sanepidem, policją i innymi służbami.	Dyrektor, Nauczyciele, Rodzice.	Wykład edukatora – styczeń 2024.

VI. Plan ewaluacji programu wychowawczo - profilaktycznego

Program wychowawczo – profilaktyczny będzie podlegał ewaluacji w miesiącach **maj - czerwiec 2024 r.** w celu podsumowania działań i założeń bezpośrednio z niego wynikających oraz wyciągnięcia wniosków, które będą stanowić rekomendację do przyszłorocznej diagnozy szkoły. Ewaluacji dokona zespół powołany przez dyrektora szkoły w składzie: **J. Machalska, R. Chmiel, M. Makarewicz**. Przy dokonywaniu ewaluacji programu będą używane takie narzędzia jak:

- Kwestionariusz, ankieta dla uczniów, nauczycieli, rodziców w celu zebrania opinii na temat programu wychowawczo - profilaktycznego, a także na identyfikację obszarów wymagających poprawy.
- Analiza dokumentów – w celu oceny zgodności programu wychowawczo - profilaktycznego z wymaganiami prawnymi, a także na identyfikację obszarów wymagających poprawy.
- Obserwacja zajęć - pozwalająca na ocenę skuteczności działań wychowawczych i profilaktycznych, a także na identyfikację obszarów wymagających poprawy.
- Wywiady z uczniami, nauczycielami i rodzicami – w celu zebrania opinii na temat programu wychowawczo - profilaktycznego, a także na identyfikację obszarów wymagających poprawy.

VII. Literatura przedmiotu

- Bezpieczna szkoła. Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów. Warszawa 2020, MEN, dostęp: <https://www.ore.edu.pl/2020/09/bezpieczna-szkola-poradnik/>
- Bissinger - Ćwierz U., *Raport: Jakość programów wychowawczych oraz szkolnych programów profilaktyki realizowanych w szkolnictwie artystycznym w roku szkolnym 2012/2013*. Lublin 2013, CEA, dostęp: https://ceaart.pl/poradnictwo/RAPORT_jakosc_programow.pdf
- Bissinger - Ćwierz U., *Jakość programów wychowawczych oraz szkolnych programów profilaktyki realizowanych w szkolnictwie artystycznym – wybrane zagadnienia z raportu CEA. Zeszyty Psychologiczno-Pedagogiczne CEA*, nr 2, Warszawa 2014, dostęp: <https://cea-art.pl/pub/z-2-caly-m.pdf>
- Bissinger - Ćwierz U., *Profilaktyka uzależnień w szkolnictwie artystycznym – podsumowanie ogólnopolskiego projektu CEA. Zeszyty Psychologiczno-Pedagogiczne CEA*, nr 3, Warszawa 2015, dostęp: https://cea-art.pl/pub/z_3_caly_m.pdf
- Bissinger - Ćwierz U., *Psychopedagogiczne metody pracy z uczniem najmłodszym oraz uczniem ryzyka dysleksji w szkole muzycznej. Poradnik dla nauczycieli klas instrumentalnych zawierający ponad 50 ćwiczeń i zabaw wspomagających grę na instrumencie*. Warszawa 2016, CEA, dostęp: https://cea-art.pl/pub/Psychopedagogiczne_metody_pracy.pdf
- Bissinger - Ćwierz U., Nogaj A. A. (red.) *Strategie radzenia sobie z tremą: w kształceniu muzycznym oraz w zawodzie muzyka*. Warszawa 2018, Difin, dostęp: <https://ksiegarnia.difin.pl/strategie-radzenia-sobie-z-trema-w-ksztalceniu-muzycznym-oraz-w-zawodzie-muzyka>
- Bissinger - Ćwierz U., *Metody aktywizujące w szkolnej i pozaszkolnej edukacji muzycznej*. Warszawa 2019, Difin, dostęp: <https://difin.pl/metody-aktywizujace-w-szkolnej-i-pozaszkolnej-edukacji-muzycznej-poradnik-dla-nauczycieli-i-animatorow>
- Gaś Z., *Profilaktyka w szkole*. Warszawa 2006, WSiP.
- Krygier M., Wojtanowska - Janusz B., *Raport: Diagnoza poczucia bezpieczeństwa uczniów ogólnokształcących szkół i burs artystycznych*. Lublin 2013, CEA, dostęp: https://cea-art.pl/poradnictwo/bezpieczna_szkola.pdf
- Macander D., *Metody i sposoby prowadzenia diagnozy w szkole i placówce oświatowej* [w:] M. Konopczyński, J. Borowik i in., *Program wychowawczo-profilaktyczny szkoły i placówki oświatowej*. Warszawa 2017, ORE, dostęp: <https://www.ore.edu.pl/2017/05/program-wychowawczo-profilaktyczny/>
- Nogaj A. A. , *Psychologiczne kompetencje nauczycieli w świetle wybranych trudności uczniów szkół muzycznych*. W: L. Kataryńczuk-Mania, G. Mania (red.) *Konteksty kultury, konteksty edukacji – wielowymiarowość kształcenia artystycznego i upowszechniania kultury*. Kraków – Skarbona 2019, Stowarzyszenie Polskich Muzyków Kameralistów, dostęp: <http://psychologdlamuzyka.pl/wp-content/uploads/2020/05/Nogaj-Psychologiczne-kompetencje-n-li-Krakow.pdf>
- Nogaj A. A., *Korzyści wynikające z kształcenia muzycznego. Zeszyty Psychologiczno-Pedagogiczne Centrum Edukacji Artystycznej*, 2017, 4(1), dostęp:

<http://psychologdlamuzyka.pl/wp-content/uploads/2019/10/Nogaj-Korzyści-wynikające-z-edukacji-muz...-ZPPP-CEA-nr-4-1.pdf>

Nogaj A. A., *Wsparcie pedagogiczne w edukacji muzycznej. Psychologia Wychowawcza*, 2014, 47(5), dostęp: <http://psychologdlamuzyka.pl/wp-content/uploads/2019/10/Nogaj-Wsparcie-pedagogiczne-w-edukacji-....pdf>

Nowicka M, Wzorek A., *Szkolny System Wsparcia Zdrowia Psychicznego – Program Promocji i Profilaktyki dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych*. Warszawa 2017. Instytut Edukacji Pozytywnej, dostęp: <https://myslepozytywnie.pl/publikacje/Program%20profilaktyczny%20dla%20szkoly%20ponadpodstawowej.pdf>

Porzak R.(red.), *Profilaktyka w szkole. Stan i rekomendacje dla systemu oddziaływań profilaktycznych w szkole*. Lublin 2019. Fundacja „Masz Szansę”, dostęp: https://profilaktycy.pl/images/zasoby_pliki/ksiazka/Profilaktyka_w_szkole.pdf

Sokołowska E., *Model monitoring-interwencja-profilaktyka-promocja w pracy z uczniem zdolnym*. Zeszyty Psychologiczno-Pedagogiczne CEA, nr 1, Warszawa 2013, dostęp: <https://cea-art.pl/pub/Zeszyty%20Psychologiczno-Pedagogiczne%20CEA%20-%20Zeszyt%20nr%201.pdf>

Śmieszalska J., *Profilaktyka dolegliwości wynikających ze specyfiki gry na instrumentach muzycznych – nowe wyzwanie dla nauczycieli*. Zeszyty Psychologiczno-Pedagogiczne CEA, nr 3, Warszawa 2015, dostęp: https://cea-art.pl/pub/z_3_caly_m.pdf

Wieczorek M., *Program wychowawczo-profilaktyczny szkoły i placówki*. ORE, Warszawa 2018, dostęp: <http://www.bc.ore.edu.pl/Content/922/Program+wychowawczo-profilaktyczny+krok+po+kroku.pdf>

Wojtanowska-Janusz B., *Realizacja programów wychowawczych na przykładzie szkół muzycznych bez pionu ogólnokształcącego w regionie lubelskim*. Zeszyty Psychologiczno-Pedagogiczne CEA, nr 3, Warszawa 2015, dostęp: https://cea-art.pl/pub/z_3_caly_m.pdf

Wojtanowska-Janusz B., *Rola wsparcia psychologicznego w budowaniu odporności psychicznej uczniów szkół muzycznych*. Zeszyty Psychologiczno-Pedagogiczne CEA, nr 4, Warszawa 2017, dostęp: <https://cea-art.pl/pub/CEA-z-4-maly.pdf>

Wojtaszek A., *Profilaktyka i higiena głosu w muzycznej edukacji dzieci i młodzieży*. Zeszyty Psychologiczno-Pedagogiczne CEA, nr 3, Warszawa 2015, dostęp: https://cea-art.pl/pub/z_3_caly_m.pdf